

Ὁρθόδοξος Ἐνημέρωσις

«Ἐντολή γάρ Κυρίου μὴ σιωπᾶν ἐν καιρῷ κινδυνευούσης Πίστεως. Λάλει γάρ, φησί, καὶ μὴ σιώπα... Διὰ τοῦτο καγὼ ὁ τάλας, δεδοικὸς τὸ Κριτήριον, λαλῶ».

(Ὁσ. Θεοδώρου Στουδίτου, PG 99, 1321)

Ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τῶν Ἀσκητικῶν Λόγων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ*

Κρίσεις καὶ σκέψεις ἐπὶ τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ βιβλίου

Ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τῶν Ἀσκητικῶν Λόγων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ τοῦ Σύρου, τὴν ὁποία ἐπιμελήθηκε ὁ Μάρκελλος Πιρὰρ καὶ ἐξέδωσε ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ἰβήρων¹ ἀποτελεῖ μοναδικὸ ἐκδοτικὸ γεγονός γιὰ τὰ ἑλληνικὰ θεολογικὰ γράμματα. **Εἶναι** πράγματι ἓνα πολυμοχθο ἔργο πὸ ἀπαίτησε πολλῶν ἐτῶν ἀδιάκοπη ἐργασία, προκειμένου νὰ ἐπιλεγοῦν τὰ κατάλληλα χειρόγραφα καὶ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὰ ποικίλα προβλήματα πὸ προκύπτουν ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Ἰσαάκ. **Ἦταν** κάτι πὸ ἔλειπε ἀπὸ τὴν θεολογικὴ ἐπιστήμη καὶ ἀπὸ μᾶς γιὰ νὰ ἀπολαμβάνουμε καλλίτερα τὴν ζωογόνο διδασκαλία τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ.

Μετὰ τὸν Πρόλογο τοῦ Προηγούμενου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων π. Βασιλείου καὶ τὸ σημεῖωμα τοῦ κριτικοῦ ἐκδότη κ. Μ. Πιρὰρ, ἀκολουθεῖ ἐκτενεστάτη ἐπιστημονικὴ εἰσαγωγή 174 σελίδων.

Ἔπεται ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου τῶν Λόγων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ μὲ κάτωθεν αὐτοῦ α) ἑλληνικὸ κριτικὸ ὑπόμνημα καὶ β) συρο-ἑλληνικὸ ὑπόμνημα.

Στὴν συνέχεια ἀκολουθεῖ Παράρτημα μὲ κείμενα τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ, τῶν ὁποίων τὴν γνησιότητα ἀρνεῖται ὁ κ. Πιρὰρ καὶ τὸ

(*) Ἐφημ. «Ὁρθόδοξος Τύπος», ἀριθμ. φύλλου 2.236/23.11.2018 καὶ 2.237/30.11.2018. Ὑπὸ τοῦ Πρωτοπρεσβ. π. Ἰωάννου Φωτοπούλου. • Ἐπιμέλ. ἡμετ.

1. ABBA ISAAC TOY SYPOY, Λόγοι Ἀσκητικοί, κριτικὴ ἔκδοσις, Μάρκελλος Πιρὰρ, Ἱερὰ Μονὴ Ἰβήρων, Ἅγιον Ὄρος 2012.

«Ἐπίγραμμα περὶ σιωπῆς καὶ ἡσυχίας».

Τέλος ὑπάρχει πίνακας τῶν Ἔργων τοῦ Ἁγίου ποὺ περιλαμβάνει τὶς ἀρχικὲς λέξεις κάθε λόγου.

Βέβαια ὡς μὴ εἰδικὸς δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ κρίνω τὴν φιλολογικὴ καὶ τὴν ἐν γένει ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ κ. Μ. Πιράρ.

Πιστεύω πάντως ὅτι μπορεῖ κάποιος προσεκτικὸς ἀναγνώστης νὰ ἐκφέρει κάποιες κρίσεις καὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα ποὺ διακατέχει τὴν ἐργασία αὐτὴ καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐκδοθὲν κείμενο. **Γ**ιὰ τὸ τελευταῖο βέβαια ἀπαιτεῖται λεπτομερὴς προσεκτικὴ καὶ ἐνδελεχῆς μελέτη ποὺ πρέπει νὰ περιλαμβάνει παράλληλη παρακολούθηση τοῦ κειμένου καὶ τοῦ κάτωθεν τοῦ κειμένου κριτικοῦ ὑπομνήματος.

Ἔχοντας ἀσχοληθεῖ ἀρκετὰ μὲ τὸν Ἅγιο Ἰσαὰκ καὶ ἔχοντας συγγράψει ἓνα σχετικὸ βιβλί², διεξήλθα τὴν Εἰσαγωγή τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκδόσεως καὶ θὰ ἤθελα μόνο χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ὀφειλομένης ἀγάπης καὶ τιμῆς πρὸς τὸν πρῦτανι τῆς ἡσυχίας Ἀββᾶ Ἰσαὰκ νὰ ἐκθέσω κάποιες σκέψεις μου.

Ζητήματα τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Πιράρ, στὰ ὁποῖα ἐπικεντρώνεται ἡ κριτικὴ μου εἶναι κυρίως:

I) Ἡ πνευματικὴ καταγωγή τοῦ Ἁγίου, **II)** Ἡ σχέση τῶν ἔργων του μὲ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων σύρων συγγραφέων, **III)** Ἡ γνησιότητα τῶν ἔργων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ ποὺ περιλαμβάνονται στὴν ἑλληνικὴ μετάφραση καὶ **IV)** ἡ γνησιότητα τῶν ἔργων τῆς λεγομένης Β' Συλλογῆς τῶν ἔργων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ.

* * *

I) **Ἐμμέσως** πλὴν σαφῶς ὁ κ. Πιρὰρ παρουσιάζει τὸν Ἅγιο Ἰσαὰκ ὡς ἀνήκοντα στὴν λεγόμενη «Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς», γράφοντας ἤδη στὶς πρῶτες σελίδες τῆς Εἰσαγωγῆς (σελ. 35) ὅτι «χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Νινευῆς μεταξὺ 676 (ἔτους συνελεύσεως τῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Σελευκείας-Κτησιφώντος) καὶ 680 (ἔτους ἐκδημίας τοῦ Καθολικοῦ μὰρ Giwargis)» καὶ παραθέτοντας καὶ 2 Βίους τοῦ Ἁγίου Ἰσαὰκ ποὺ ὁμως ἔγραψαν νεστοριανοί. **Κ**αὶ βέβαια ὁ Giwargis, ὁ ὁποῖος φέρεται ὡς ὁ χειροτονήσας τὸν Ἀββᾶ Ἰσαὰκ, ἦταν πρόεδρος τῆς νεστοριανῆς «Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς».

Ῥς ἐρευνητῆς ὁ κ. Πιρὰρ ἀρκεῖται στοὺς δύο προαναφερθέντες Βίους μὴ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν καὶ ἓναν ἄλλο Βίο τοῦ Ἁγίου ποὺ

2. Ἀββᾶς Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος, ὁ ἀδικημένος Ἅγιος, Ἐκδόσεις «ΤΗΝΟΣ», Ἀθῆναι 2010.

γραμμένος στὰ ἄραβικὰ προτάσσεται τῆς ἄραβικῆς μεταφράσεως τῶν ἔργων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ.

Πρόκειται γιὰ τὸν γνωστὸ σύντομο Βίο ποὺ μεταφράστηκε στὰ λατινικὰ καὶ τὸν ὁποῖο παρέφρασε ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ προέταξε τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀσκητικῶν τοῦ Ἁγίου Ἰσαάκ.

Σ αὐτὸν τὸν Βίο οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ τοῦ χειροτονήσαντος τὸν Ἅγιο. **Δ**εδομένου ὅτι καὶ ὁ Βίος αὐτὸς εἶναι γραμμένος τοῦλάχιστον τὸν 10ο αἰῶνα, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι δύο Βίοι, ἔπρεπε νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὸν κ. Πιράρ. **Ἐ**πρεπε ἐπίσης νὰ προβληματισθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὰ λεγόμενα δίπτυχα τοῦ Caramlais, κατάλογο τῶν νεστοριανῶν ἐπισκόπων τῆς Νινευῖ, τὸ ὄνομα τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ, δὲν ἀναφέρεται!

Μὲ βάση τὴν ἐσφαλμένη ἀντίληψη περὶ νεστοριανῆς καταγωγῆς τοῦ ἁγίου ἀνατρέπεται ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία, ἀφοῦ ὅλοι οἱ μετὰ τὸν Ἀββᾶ Ἰσαάκ Πατέρες ποὺ ἐκφράζουν τὴν συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας τὸν θεωροῦν Ἅγιο, διδάσκαλό τους καὶ ὁδηγό τους στὴν ἐν Χριστῷ ζωῆ. **Ἐ**τσι δεχόμενοι τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ ἀνήκει στὴ νεστοριανῆ «Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς» δεχόμαστε ταυτόχρονα ἓνα νεστοριανὸ ὡς διδάσκαλο τῶν Πατέρων καὶ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν γνώμη μας, ὑπάρχουν δύο Ἰσαάκ, ἓνας ἡσσονος σημασίας ποὺ ἔχει γράψει ἔργα ποὺ ἀπωλέστησαν καὶ ὁ ἡμέτερος Ἀββᾶς Ἰσαάκ³.

3. Ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης γράφει ὅτι οἱ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων ἀπόψεις ποὺ ὑπάρχουν στὴν λεγομένη Β' Συλλογὴ τῶν Λόγων «τοῦ Ἰσαάκ τῆς Νινευῖ» καὶ ἐξεδόθησαν ἀπὸ τὸν S. Brock «δὲν ἀπαντοῦν στὴν ἐκδοση τῶν Ἀσκητικῶν τοῦ Ἰσαάκ ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη», ὁ ὁποῖος «τοποθετεῖ τὸν Ἰσαάκ στὸν 6ο μ.Χ. αἰῶνα δίνοντας ἔτσι λαβὴ γιὰ τὴν διάκριση μεταξὺ τοῦ Ἰσαάκ τοῦ 7ου αἰῶνα (ὁ ὁποῖος...φαίνεται ὅτι ἀνῆκε στοὺς Νεστοριανοὺς τῆς περιοχῆς τοῦ Περσικοῦ κόλπου) καὶ τοῦ γνωστοῦ σὲ Ὀρθοδόξους Πατέρες (Πέτρο Δαμασκηνό, Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο, Γρηγόριο Σιναΐτη κ.ἄ.) ὅσιο Ἰσαάκ τὸν Σύρο ἢ Ἰσαάκ τῆς Νινευῖ» (ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΗΖΙΟΥΛΑ, Ἐσχατολογία καὶ ὑπαρξὴ ἐν περιοδικῷ ΣΥΝΑΞΗ τευχ. 121 Ἰαν-Μαρτ. 2012 σελ. 59).

Ἐπίσης ὁ καθ. Β. Γιαννόπουλος ἐνῶ θεωρεῖ νεστοριανὸν τὸν ἄββᾶ Ἰσαάκ δέχεται τὴν πιθανότητα ὑπάρξεως δύο Ἰσαάκ: «Ὁ Ἰσαάκ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ἔζησε στὰ τέλη τοῦ Ε' καὶ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ Στ' αἰῶνα. Ἄν ὑπῆρξε καὶ Ἰσαάκ ὁ Νινευίτης τοῦ β μισοῦ τοῦ Ζ' αἰῶνα, τότε θα πρέπει νὰ μιᾶμε γιὰ δύο Ἰσαάκ» (ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Ἰσαάκ ὁ Σύρος καὶ ἡ τελειότητα τῶν τελείων ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τόμος ΜΔ' Ἀθῆνα 2009 σελ. 148).

Τέλος, ὅπως μοῦ μετέφεραν, πιστεύω κατ' ἀκρίβειαν, ὁ συρολόγος Seb. Brock σὲ κατ' ἰδίαν συζήτηση μετὰ τὴν ὁμιλία του γιὰ τοὺς ἀνατολικοσύρους συγγρα-

Μικρή απόδειξη πλὴν ἄλλων εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία ἐνὸς νεστοριανοῦ τοῦ 13ου αἰῶνος, τοῦ Abdisho, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐργογραφία νεστοριανῶν συγγραφέων καὶ γράφει, ὅτι στὸν Ἰσαὰκ ἀνήκουν «ἐ π τ ἂ τόμοι γιὰ τὸν πνευματικὸ κανόνα κλπ.».

Ἄν ὁμιλεῖ γιὰ τὸν ἀββᾶ Ἰσαὰκ ποῦ βρίσκεται ἡ ἑπταμερὴς διάκριση τῶν ἔργων του, ἡ ὁποία σωζόταν τὸν 13ο αἰῶνα; **Ἀσφαλῶς** πρόκειται γιὰ ἄλλον συγγραφέα.

II) Παρακατιῶν (σελ. 38-40) ὁ ἐπιμελητὴς τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως ἐντάσσει τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Ἰσαὰκ «στὴν μακρὰ καὶ πλούσια συρόφωνη πνευματικὴ παράδοση», στὴν ὁποία περιλαμβάνει μαζί μὲ τὸν ἅγιο Ἐφραῖμ τὸν Ναρσῆ, τὸν Dadiso, τὸν Συμεὼν τῆς Χάριτος, τὸν Ἰωσήφ Hazzaya, τὸν Ἰωάννη τοῦ Dalyatha κλπ, ὅλους νεστοριανούς.

Ἐδῶ τίθεται τὸ ζήτημα τι ἐννοοῦμε ὡς «πνευματικὴ παράδοση». **Ἄν** ἐννοοῦμε ὡς τέτοια τὰ παράγωγα τοῦ «πνεύματος», τὴν συγγραφὴ δηλαδὴ ἔργων ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ «πνεύματος» ποῦ κινοῦνται στὰ πλαίσια μιᾶς πολιτιστικῆς συνέχειας, τότε μιὰ κοινὴ γλῶσσα καὶ μιὰ παραπλήσια ὀρολογία συνδέει τὰ ἔργα τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ μὲ τὰ ἔργα τῶν προαναφερθέντων νεστοριανῶν.

Ἀλλιῶς ὅμως ἔχουν τὰ πράγματα, ἂν ὡς «πνευματικὴ παράδοση», ἐννοοῦμε τὴν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι συγγραφὴ κειμένων ποῦ εἶναι ἀπόσταγμα τῆς θεοποιοῦ μεθέξεώς τους καὶ συνιστοῦν πυξίδα πρὸς καθοδήγηση καὶ ὠφέλεια τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπιστροφή τῶν ἀπίστων καὶ ἀβαπτίστων στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Τότε ἡ ἀνάμιξη καὶ τοποθέτηση τόσο τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Ἰσαὰκ ὅσο καὶ τῶν ἔργων τῶν νεστοριανῶν συγγραφέων ὑπὸ τὴν ἐτικέττα «συρόφωνη πνευματικὴ παράδοση» καὶ ἡ συνεκτίμησή τους ὡς ὀρθοδόξων κειμένων εἶναι ἐσφαλμένη καὶ πρόξενος πολλῆς συγχύσεως σὲ θεολόγους, κληρικούς καὶ πιστούς.

III) Ἀκολουθώντας ὁ κ. Πιρὰρ τὶς ἀπόψεις τῶν συρολόγων, ἀφαιρεῖ 5 κείμενα τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ ἀπὸ τὸ Corpus τῶν ἔργων του: τοὺς Λόγους Β', Ζ', ΜΓ' καὶ Π' καὶ τὴν 4η Ἐπιστολὴ του.

Ἀποδίδει τοὺς Β', ΜΓ' καὶ Π' Λόγους στὸν νεστοριανὸ Ἰωάννη τοῦ Dalyatha καὶ τὸν Ζ' Λόγο, ποῦ εἶναι σύνολο γλυκυτάτων παραινέσεων πρὸς Μοναχοὺς ἀλλὰ κατ' ἐπέκταση καὶ πρὸς κάθε

φεῖς ποῦ ἔκαμε κατόπιν προσκλήσεως τοῦ ιδρύματος «Ἄρτος Ζωῆς», ὁμολόγησε ὅτι τὸ ζήτημα περὶ ὑπάρξεως δύο Ἰσαὰκ παραμένει ἀνοικτό.

χριστιανό, θεωρεί ὅτι «ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ μοναχικὸ τυπικὸ» (σελ. 65).

ῚΟσον ἀφορᾷ στὴν 4ῃ Ἐπιστολῇ τὴν ἀποδίδει στὸν μονοφυσίτη Φιλόξενο.

ῚΑς δοῦμε ἀναλυτικότερα τὴν τεκμηρίωση τῶν ἀπόψεων τοῦ κ. Μ.Π.

α) **Ὶ**Ο κ. Πιράρ, ἀποδίδει τοὺς Λόγους Β', ΜΓ' καὶ Π' στὸν νεστοριανὸ Ἰωάννη τοῦ Dalyatha, διότι, ὅπως γράφει, «τὸ πλησιέστερο τοπικὰ καὶ χρονικὰ χειρόγραφο πρὸς ἐκεῖνο ποὺ χρησιμοποιήθηκε ὡς βᾶσι γιὰ τὴν ἑλληνικὴ μετάφρασι, δηλαδὴ τὸ συρο-μελχιτικὸ Sin. syr. 24 (τέλος 8ου αἰ) περικλείει τοὺς τρεῖς Λόγους τοῦ Ἰωάννου [ἐνν. τοῦ Dalyatha] ἐντὸς τοῦ corpus καὶ τοὺς ἀποδίδει σὲ “ἅγιον ἐγκαταβιοῦντα εἰς ὄρος”» (σελ. 63).

Διερρωτῶμαι, ἀφοῦ τὸ παλαιὸ αὐτὸ χειρόγραφο φέρει τὰ ἐν λόγῳ κείμενα ἀνωνύμως –γιατί βέβαια δὲν εἶναι ὄνομα ὁ «ἅγιος ὁ ἐγκαταβιὼν ἐν τῷ ὄρει»– γιατί θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν τὰ κείμενα αὐτὰ στὸν νεστοριανὸ συγγραφέα ἐπὶ τῇ βάσει μεταγενεστέρων χειρογράφων;

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ δὲν πείθομαι, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος ἀπλὸς ἀναγνώστης γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς πατρότητας τῶν τριῶν αὐτῶν Λόγων στὸ νεστοριανὸ Ἰωάννη.

Θὰ ἤθελα ἐδῶ νὰ ἐπισημάνω, ὅτι μέχρι πρό τινος ὄλοι οἱ εἰδικοὶ συρολόγοι θεωροῦσαν μετὰ πλήρους βεβαιότητος καὶ τὸν Ζ' Λόγο τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ ἔργο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Dalyatha⁴.

ῚΑν καὶ κάποιοι ἐρευνητὲς ἔκαναν παρατηρήσεις ποὺ συνηγοροῦσαν κατὰ τῆς ἀποδόσεως τοῦ Λόγου αὐτοῦ στὸν Ἰωάννη τοῦ Dalyatha, ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ τοῦ νεστοριανοῦ Beulay ἐπέμενε στὴν ἄποψη, ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς Ζ' Λόγος τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ εἶναι ἡ 18ῃ Ἐπιστολῇ τοῦ Ἰωάννου Dalyatha⁵.

Τελικῶς ὁ κ. Πιράρ, ἀκολουθώντας ἄλλον ἐρευνητὴ ποὺ ἀμφισβητοῦσε τὴν πατρότητα τῆς Ἐπιστολῆς, κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ζ' Λόγος «ἀποτελεῖ ὁ ὑ σ ι α σ τ ι κ ᾶ μοναχικὸ τυπικὸ». **Δ**ηλαδὴ ὁ ἐπιμελητὴς τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως καταλήγει σὲ

4. Ἐνδεικτικὰ A.J. WENSINCK, *Mystic Treatises by Isaac of Nineveh*, Introduction xiv/ BEULAY, OCD, R. Collection des letters de Jean de Dalyatha, 1978, σελ. 41-42 / **Ι**ΛΑΡΙΩΝ **Α**ΛΦΕΓΙΕΦ, Ὁ πνευματικὸς τοῦ κόσμου σελ. 41

5. Ἴδε καὶ Πρωτ. **Ι**ΩΑΝΝΟΥ **Φ**ΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, ἄββᾶς Ἰσαὰκ ὁ ἀδικημένος ἅγιος σελ. 112 καὶ **MARY HANSBURY**, *The letters of John Dalyatha*, Gorgias press 2006 σελ. 88 ὑπόσημ. 1.

κάποιο άτομικὸ συμπέρασμα μελετώντας τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου καὶ ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὴν χειρόγραφη παράδοση, ἢ ὁποία κατὰ τοὺς ἐπιστήμονες κατοχυρώνει τὴν τυπικὴ πατρότητα τῶν κειμένων.

Πάντως γιὰ μένα ἀποτελεῖ ὁ ὀ σ ι α σ τ ι κ ῆ πρόοδο τῆς ἐπιστήμης ἢ ἀφαίρεση τοῦ κειμένου αὐτῆ ἀπὸ τὴ νεστοριανὴ γραφίδα τοῦ Ἰωάννου Dalyatha!

β) Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἐπεμβάσεως στὸ συνολικὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ, οἱ συρολόγοι καὶ ἀνάμεσά τους ὁ κ. Πιρὰρ ἀφαιροῦν τὴν ὑπέροχη Δ' Ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν γραφίδα τοῦ Ἁγίου, γιὰτί, ὅπως γράφει ὁ ἐπιμελητὴς τῶν Ἀσκητικῶν Λόγων Μ.Π., «ἡ δὲ 4η ἐπιστολὴ μὲ τὴν ὁποία κλείνει τὸ corpus isaacus στοὺς ἑλληνικοὺς κώδικες καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ Θεοτόκη, ἐνῶ ἔπεται τοῦ corpus σὲ ὅλους τοὺς συριακοὺς κώδικες, εἶναι **ἔργο τοῦ μονοφυσίτη Φιλοξένου** (δική μας ἢ ὑπογράμμιση αὐτῆ καθὼς καὶ οἱ ἐπόμενες) ἐπισκόπου Μαββούγης ποὺ ἔζησε τὸν 5ο/6ο αἰῶνα» (σελ. 63).

Κατ' ἀρχὰς τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ στοὺς ἑλληνικοὺς καὶ τοὺς συριακοὺς κώδικες τοῦ corpus τῶν ἔργων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ ἢ Δ' Ἐπιστολὴ ἔ π ε τ α ι –βλέπουμε στὸ ἐκδεδομένο ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη corpus τῶν Ἀσκητικῶν, ὅτι εἶναι τὸ τελευταῖο κείμενο–ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ προβληματίσει τὸν κ. Μ.Π. περὶ τῆς ἀποδόσεώς της στὸν Ἀββᾶ Ἰσαάκ.

Πάντως, στὸ βιβλίον μας γιὰ τὸν Ἀββᾶ Ἰσαάκ ἀναφέρουμε περίπτωσιν ἀποδόσεως ἀπὸ τὴν χειρόγραφη παράδοση στὸν Φιλόξενο καὶ ἐνὸς σημαντικοῦ ἔργου τοῦ νεστοριανοῦ Ἰωσήφ Hazzaya, τὸ ὁποῖο τελικὰ οἱ ἐρευνητές, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὴν χειρόγραφη παράδοση τὸ ἀπέδωσαν στὸν ἀληθινὸ συγγραφέα του⁶.

Φαίνεται ὅτι οἱ ἐρευνητὲς δὲν τὸ ἔχουν πάρει ἀκόμα ἀπόφασιν νὰ δώσουν καὶ στὸν ἅγιον Ἰσαάκ ὅ,τι τοῦ ἀνήκει.

Ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως γιὰ νὰ στηρίξει τὴν ἀπόδοσιν τῆς Δ' Ἐπιστολῆς στὸν μονοφυσίτη Φιλόξενο ἐπικαλεῖται δύο συριακὰ χειρόγραφα ποὺ ἀποδίδουν τὴν ἐν λόγω Ἐπιστολὴ στὸν Φιλόξενο: τὸν Vat syr 125 καὶ τὸν Sin syr 24.

Μετὰ ἀπὸ προσεκτικὴ καὶ ἐπίμονη μελέτη τῶν σελ. 63-65, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὰ χειρόγραφα αὐτά, διακρίνω μία σύγχυσις στὶς ἐκτιμήσεις τοῦ κ. Πιρὰρ.

Ἐμπιστεύεται τὸν πρῶτον κώδικα (τὸν Vat syr 125), ἐνῶ ἀναγνω-

6. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ μνημ. ἔργ. σελ. 98-99.

ρίζει ότι «ὑπέστη ἐπεξεργασίες», ὅτι ὑπάρχουν «ἀποσιωπητικά, χωρία συντετμημένα ἢ ἐξοβελισθέντα, καὶ ἄλλα πού προστίθενται, καθὼς καὶ ἡ προσθήκη τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὡριγένη στὸν κατάλογο τῶν αἰρετικῶν».

Γράφει κατόπιν, ὅτι στοὺς δύο προαναφερθέντες κώδικες «ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται ἀπὸ τὸν ἅγιο mar Aksenaya [δηλ. τὸν Φιλόξενο] στὸν ἅγιο Patriq...» καὶ ὅτι «ὁ Sin. syr 24 δηλώνει, ὅτι πρόκειται γιὰ κείμενο πού τιτλοφορεῖται “Ἐκ νέου ἐνώπιον ἐρωτήματος τεθέντος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Mar Sem’ on ὑπὸ ἐγκλείστου τινός...”» καὶ ὁ κ. Πιρὰρ προσθέτει ὅτι «τὸ ὄνομα τοῦ Mar Sem’ on ἐπαναλαμβάνεται στὸ τέλος τῆς Ἐπιστολῆς: “τέλος ἔργου τοῦ mar Sem’ on”» (σελ. 64).

Ῥς ἐδῶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω ποιὸς εἶναι κατὰ τὸν κ. Πιρὰρ ὁ συγγραφέας τῆς Ἐπιστολῆς, τὴν ὁποία ἡ ἐλληνικὴ χειρόγραφη παράδοση δέχεται ὡς ἐπιστολὴ τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ. **Εἶναι** ὁ Φιλόξενος ἢ ὁ Mar Sem’ on;

Ἡ σύγχυση ἐπιτείνεται ἀπὸ τὴν συνέχεια τῶν λόγων τοῦ κ. Πιρὰρ. **Γ**ράφει: «**Ὅ**σο γιὰ τὸν κώδικα Vat syr 125 εἶναι σαφὲς ὅτι χεῖρ μεταγενεστέρα ἀπέξεσε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὸ ἀντικατέστησε μὲ ἐκεῖνο τοῦ Φιλοξένου· ἀπέξεσε ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτη γιὰ νὰ προσθέσει “Patriq τῆς Urha”. **Τ**ὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸ τέλος ὅπου τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα ἀπεξέσθη καὶ ἀντικαταστάθη ἀπο ἐκεῖνο τοῦ Φιλοξένου. **Ἡ** μεγάλη συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο χειρογράφων μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι τὸ ὄνομα πού δύο φορὲς ἀπαλείφεται στὸν Vat syr 125 ἦταν ἐκεῖνο τοῦ –mar Sem’ on. **Δ**ικαίως ὁ Gregory Kesel ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μνεῖα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ στὸν Sin syr 24 “μᾶς παρέχει στέρεα τεκμήρια πού συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ μεταφραστὲς τοῦ corpus τοῦ ἀββᾶ Ἰσαάκ στὰ ἐλληνικὰ ...ἐπέλεξαν νὰ μετατρέψουν τὸν Συμεὼν ἀπὸ συγγραφέα σὲ παραλήπτη τῆς Ἐπιστολῆς”» (σελ. 65).

Πράγματι δὲν μόρεσα νὰ ἀντιληφθῶ –ὅπως καὶ ἄλλοι δύο προσεκτικοὶ ἀναγνώστες, στοὺς ὁποίους ἔδωσα τὸ κείμενο τῶν σελ. 63–65– ποιὸς εἶναι ὁ συγγραφέας τῆς Δ’ Ἐπιστολῆς κατὰ τὸν κ. Μ.Π.: ὁ Mar Aksenaya (δηλ. ὁ Φιλόξενος), ὅπως γράφει στὴν σελ. 64 ἢ κάποιος ἄγνωστος Mar Sem’ on ὅπως γράφει στὴν σελ. 65;

Ἀφοῦ «ἀπεξέσθη» τὸ ὄνομα τοῦ πραγματικοῦ συγγραφέα καὶ ἀντικατεστάθη ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ Φιλοξένου, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνήκει στὸν τελευταῖο ἢ Ἐπιστολὴ αὐτή;

Ἐν τέλει μόνο ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ φαίνεται πὼς δὲν ἔχει δικαίωμα στὴν Ἐπιστολή του!...

Τελειώνοντας τὴν τρίτη (III) ἐνότητα τῆς κριτικῆς μου, πρέπει νὰ πῶ ὅτι τὰ 5 αὐτὰ κείμενα, «ἐξορίσθηκαν» ἐκ μέρους τοῦ κ. Μ.Π. ἀπὸ τὸ ἐνιαίιο σύνολο (corpus) τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου καὶ τοποθετήθηκαν ὡς ἔργα ἀλλότρια σὲ εἰδικὸ Παράρτημα, ἴσως ἀναμένοντας τὴν ἀποκατάστασή τους.

IV) Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ὁ κ. Μ.Π. ἐμμέσως –μιᾶς καὶ τὰ κείμενα αὐτὰ δὲν ἄπτονται τῆς συγκεκριμένης ἐργασίας του– πλὴν σαφῶς ἀποδέχεται ἀναντίρρητα τὴν γνησιότητα τῆς λεγομένης Β΄ Συλλογῆς (Second Part) τῶν ἔργων τοῦ Ἰσαὰκ τῆς Νινευῆ (σελ. 66, ὑποσ. 2).

Πρόκειται γιὰ 41 Λόγους ποὺ ἀνακάλυψε ὁ ἄγγλος συρολόγος S. Brock το 1983 σὲ βιβλιοθήκη τῆς Ὁξφόρδης ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰσαὰκ τῆς Νινευῆ, τὰ ὁποῖα μεταφράσθηκαν στὰ ἑλληνικὰ καὶ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὴν Ἱ. Μονὴ Προφήτου Ἡλία Θήρας.

Ἦπως δεῖξαμε στὸ βιβλίο μας, τὸ περιεχόμενο τῶν Λόγων αὐτῶν δὲν ἔχει καμμία σχέση μετὰ τὸ περιεχόμενο τῶν γνωστῶν σὲ μᾶς γνησίων ἔργων τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ.

Κι αὐτὸ διότι **α)** ἔχουν ἔντονη τὴν ὁσμὴ τῶν νεστοριανῶν δογμάτων, **β)** εἶναι διάχυτη σ' αὐτὰ ἡ κακοδοξία περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων, **γ)** ὑπάρχει μιὰ τριαδολογικὴ σύγχυση μέσα στὰ κείμενα αὐτὰ καὶ **δ)** πολλὰ ἀπὸ τὰ γραφόμενα εἶναι ἀσυνάρτητα καὶ ἀντιφατικά⁷.

Γιὰ τὴν κάθε μία ἀπὸ τὶς ἐκτροπὲς ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη πίστη ποὺ ἐντοπίσαμε στὰ κείμενα τῆς Β΄ Συλλογῆς τῶν μὴ γνησίων κατὰ τὴν ἐκτίμησή μας Λόγων, παρουσιάζουμε καὶ ἓνα παράδειγμα ἐκ τοῦ βιβλίου μας.

α) Νεστοριανισμός: «**Δ**ὲν διστάζουμε νὰ ἀποκαλοῦμε τὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου μας –καὶ εἶναι ὄντως ἀληθινὸς ἄνθρωπος– “Θεὸ” καὶ “Δημιουργὸ” καὶ “Κύριο”... **Εἶ**πε ἀκόμα καὶ στοὺς Ἀγγέλους νὰ τὸν λατρεύουν... **Π**αραχώρησε σ' Αὐτὸν νὰ λατρεύεται ἀδιάκριτα μαζὶ μετὰ Ἐκεῖνον, μετὰ μιὰ ἐνιαία πράξη λατρείας γιὰ τὸν Ἄνθρωπο ποὺ ἐγίνε Κύριος καὶ γιὰ τὴν Θεότητα ἐξ ἴσου, ἐνῶ οἱ δύο φύσεις διατηροῦν τὰ ιδιώματά τους, χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμμία διαφορὰ στὴν τιμὴ ποὺ τοὺς ἀποδίδεται»⁸.

⁷ Ὅλο τὸ ζητήματα τῶν κειμένων τῆς λεγομένης Β΄ Συλλογῆς (Second Part) πραγματευόμαστε στὸ βιβλίο μας ΑΒΒΑΣ ΙΣΑΑΚ..., στίς σελ. 117-217.

⁸ Ἐλλείπει στὸ ἄρθρο.

Βλέπουμε στὸ παραπάνω ἀπόσπασμα δύο χωριστὰ πρόσωπα «Ἐκεῖνον» καὶ «Αὐτόν», τὸν «Ἄνθρωπο» καὶ τὴν «Θεότητα». **Φ**ανερῆ νεστοριανῆ πλάνη.

β) Ἀποκατάσταση τῶν πάντων-᾽Ωριγενισμός: «**Εἶ**ναι ξεκάθαρο πὼς ὁ Θεὸς δὲν ἐγκαταλείπει τοὺς πεπτωκότες, καὶ πὼς δὲν θὰ ἀφήσει τοὺς δαίμονες νὰ παραμείνουν στὴν δαιμονική τους κατάσταση, οὔτε τοὺς ἁμαρτωλοὺς στὶς ἁμαρτίες τους. Ἀντιθέτως θὰ τοὺς ὀδηγήσει... σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς τέλει ἀγάπης..., τὴν ὁποία κατέχουν ἤδη οἱ ἅγιοι ἄγγελοι... Ἴσως νὰ φθάσουν σὲ μιὰ τελειότητα ἀκόμη μεγαλύτερη καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῆς παρούσας ὑπαρξης τῶν ἀγγέλων»⁹.

᾽Οχι μόνο οἱ κολασμένοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ οἱ δαίμονες θὰ ἀποκατασταθοῦν καὶ θὰ γίνουν τελειότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἄγγελους! **Φ**αίνεται ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ Second Part ξεπέρασε καὶ τὸν ᾽Ωριγενῆ.

γ) Τριαδολογικὴ σύγχυση: «**Δ**οξάζω τὴν ἁγία Φύση σου Κύριε. **Γ**ιατὶ κατέστησες τὴν φύση μου... τόπο κατοικίας Σου καὶ ἅγιο Ναὸ τῆς Θεότητάς Σου. **Ν**ὰν γιὰ Ἐκεῖνον ποὺ κρατᾷ τὸ σκῆπτρο τῆς Βασιλείας Σου... τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Μονογενῆ τοῦ κόλπου Σου»¹⁰.

Μελετώντας προσεκτικὰ τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα ἀδυνατεῖ κάποιος νὰ καταλάβει σὲ Ποιὸν ἀπευθύνεται ἡ προσευχὴ αὐτή. **Σ**τὸν Υἱό; στὸν Πατέρα; στὴν Τριαδικὴ Θεότητα; **Ἡ** σύγχυση ἐδῶ εἶναι ὀλοφάνερη.

δ) Ἀσυνάρτητα κεφάλαια (Ἀπὸ τὰ «Γνωστικὰ κεφάλαια»): «**Δ**ὲς τὸ φῶς, τὸ ὁποῖο ἀφοῦ πρῶτα μὲ τὴν ἁρμονικὴ του καθαρότητα καὶ τὸ κάλλος του ἔθεσε σὲ κίνηση τὰ πρῶτα τάγματα, καὶ δοξολογεῖται ἀπὸ τὰ πρῶτα γεννήματά του, τὸ ἴδιο αὐτὸ φῶς σκοτίσθηκε καὶ στερήθηκε τὴν φωτεινότητά του, ὅταν ἔφθασε στοὺς δευτέρους ἀδελφούς, μὲ τὶς πολυάριθμες ἐπιμέρους διαιρέσεις τους, συνεχίζοντας νὰ δοξολογεῖται ἀπὸ τὴν πρώτη θεωρία. **Αὐ**τὸ τὸ ἴδιο φῶς θὰ γίνῃ στὸ τέλος τῆς πορείας τοῦ κόσμου τούτου, τὸ ἔνδυμα Ἐκεῖνου, ποὺ εἶναι σκοπὸς τῆς ὅλης κτίσης»¹¹.

Μελετώντας προσεκτικὰ ὅλο τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀνακαλύψει ποῖο εἶναι τὸ «φῶς», γιὰ τὸ ὁποῖο μι-

⁹. ᾽Ως ἄνω σελ. 158.

¹⁰. ᾽Ως ἄνω σελ. 193.

¹¹. ᾽Ως ἄνω σελ. 210.

λάει ὁ συγγραφέας. Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ὁ Θεός, ἀφοῦ πῶς κάτω λέει ὅτι «τὸ ἴδιο αὐτὸ φῶς σκοτίσθηκε», οὔτε ὁ Ἐωσφόρος, ἀφοῦ «συνεχίζει νὰ δοξολογεῖται» καὶ ἀφοῦ θὰ γίνεи «τό ἔνδυμα Ἐκεῖνου».

Ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα κεφάλαια μπορεῖ νὰ συμπεράνει κάποιος ἢ ὅτι ὁ συγγραφέας τῆς Β΄ Συλλογῆς βρίσκεται ἐν πλήρει νοητικῇ καὶ θεολογικῇ συγχύσει ἢ ὅτι οἱ ἐρευνητές-μεταφραστές σὲ χιλιετῆ ἀπόσταση ἀπὸ τὸν χρόνο συγγραφῆς τῶν κειμένων αὐτῶν δὲν καταλαβαίνουν καθόλου τὸ νόημα τῶν γραφομένων. Στὴν δευτέρη περίπτωση τίθενται ὑπὸ ἀμφισβήτηση πολλὲς ἀπὸ τὶς κρίσεις καὶ παρατηρήσεις τῶν εἰδικῶν συρολόγων σχετικὰ μὲ τὴν ἔρευνα τῶν συριακῶν χειρογράφων καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ζητηθοῦν περισσότερες ἀποδείξεις, ἐξηγήσεις καὶ διασαφήσεις γιὰ τὰ ὡς τώρα συμπεράσματά τους, τὰ ὁποῖα οἱ ἐν λόγῳ ἐπιστήμονες διὰ τῆς αὐθεντίας τους ἐπιβάλλουν σὲ ὀλόκληρη τὴν θεολογικὴ ἐπιστήμη.

* * *

Στὴν συνάφεια αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ πῶ ὅτι θεωρῶ ὡς ἀδυναμία τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ βιβλίου τὸ γεγονὸς ὅτι σ' αὐτὴν, ἐνῶ ὑπάρχει πληθώρα βιβλιογραφίας καὶ κατατοπιστικῶν ὑποσημειώσεων δὲν παρατίθενται ἀντίθετες γνώμες ὄχι ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω θιγέμενα ζητήματα, ἀλλὰ καὶ γενικότερα. Νομίζω δὲ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ, μὲ ἐπιχειρήματα ἀντιπαράθεση φωτίζει πολλὰ ζητήματα καὶ προάγει τὴν ἐπιστήμη.

Καὶ μιὰ τελευταία παρατήρηση γιὰ τὴν θεολογικὴ ἐπιστήμη. Στὴν δική μας ὀρθόδοξη θεολογικὴ ἐπιστήμη ὑπάρχει κάποια εἰδοποιὸς διαφορὰ ἀπὸ τὴν δυτικὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη ὡς πρὸς τὴν μέθοδο πὸ ἀκολουθεῖ; Ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος ἐρευνητὴς ἔχει κάποια βάση πλὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου; Τὸ ἐρώτημα ἡχεῖ ὡς ρητορικό, ἀλλὰ πρέπει σήμερα ἴσως καὶ τὰ αὐτονόητα νὰ ἐπισημαίνονται εἰδικὰ ὅταν διαβάσεις ἀπὸ διασήμεους ὀρθοδόξους θεολόγους ὅτι ὀρισμένα χωρία τῆς Κ.Δ. π.χ. τὰ ἀναφερόμενα στὴν αἰωνιότητα τῆς κολάσεως «ἀποδίδονται στὸν Ἰησοῦ». Γι' αὐτὸ ἡ αὐθεντία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ διδασκαλία τῶν Ἀγίων Πατέρων καὶ ἡ καθόλου Παράδοσις καὶ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας νομίζουμε πρέπει νὰ τίθεται ὡς θεμέλιο ἄσειστο στὴν συνείδηση τοῦ ὀρθοδόξου θεολόγου, ὥστε τὰ θεολογικά του συμπεράσματα, νὰ μὴν ἐκτρέπονται σὲ δῆθεν ἀνεξάρτητα προϊόντα ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ στὴν πραγματικότητα σὲ ἀντορθόδοξες τοποθετήσεις.

□